

BILAN

RAPPORT 2004/88

Rucphen – Sprundel, Vissenberg II

Archeologisch vooronderzoek

in opdracht van Woonstichting Zorgvoorwonen

Rapport-ID

Titel	Rucphen - Sprundel, Vissenberg II. Archeologisch vooronderzoek	
ISSN	1572-3194-2004/88	
Rapportnummer	2004/88	
Aantal pagina's	54	
Opdrachtgever	Woonstichting Zorgvoorwonen	
Contactpersoon opdrachtgever	Rob Wagemakers, landschapsarchitect bnt	
Onderzoekskader	Nieuwbouw	
Projectleider BILAN	K. Gheysen	
Auteur(s)	E. de Boer en K. Gheysen	
Kaarten en afbeeldingen	W. Loth	
Datum eindrapport	December 2004	
Digitale versie	-	
Verzending definitief aan	Woningstichting zorgvoorwonen Rob Wagemakers landschapsarchitect bnt R.O.B. Provinciaal archeoloog KB-depot	
Akkoord BILAN	J. Hoevenberg Senior archeoloog	C. Witteveen Directeur

BILAN

B: Fontys Hogescholen, Moller-gebouw
Prof. Goossenslaan 1-01, ruimte A 1.16, Tilburg
P: Postbus 90903, 5000 GD TILBURG
T: 0877 874278
F: 013 5360051
E: bilan@fontys.nl
W: www.bilan.nl

© BILAN 2004

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Administratieve gegevens	9
1.2 Ligging van het plangebied	10
2 Bureauonderzoek	11
2.1 Onderzoeksmethode	11
2.2 Geologie en landschap	11
2.3 Historisch en huidig grondgebruik	12
2.4 Bekende archeologische waarden	13
3 Verwachtingsmodel en vraagstelling	15
4 Inventariserend veldonderzoek	15
4.1 Onderzoeksmethode	15
4.2 Resultaten van het booronderzoek	15
4.3 Archeologische indicatoren	18
5 Toetsing, beantwoording en advies	19
6 Literatuur	21
Bijlage 1: Lijst van afkortingen en codes conform NEN 5104	23
Bijlage 2: Boorstaten	25
Bijlage 3: Vondstenlijst	52
Bijlage 4: Overzicht archeologische perioden	53
Bijlage 5: Overzicht geologische perioden	54

Figuren

fig. 1: Ligging van het plangebied met boorpunten en NAP-hoogten	10
fig. 2: Ligging van het plangebied op de bodemkaart (bron: Archis II)	12
fig. 3: Het plangebied op de minuutplan van Rucphen	13
fig. 4: Het plangebied op de IKAW met ARCHIS-waarnemingen en AMK-terreinen	14
fig. 5: Dikte van de humeuze bovengrond	16
fig. 6: Verstoringkaart van het plangebied	17

Samenvatting

In november 2004 voerde BILAN in opdracht van Woningstichting Zorgvoorwonen, vertegenwoordigd door Rob Wagemakers bnt, een archeologisch onderzoek uit van het plangebied Vissenberg II te Sprundel, gemeente Rucphen in de provincie Noord-Brabant. Doel van het onderzoek was het waarden van de in 2002 tijdens karterend booronderzoek aangetroffen archeologische waarden.

Het plangebied ligt volgens de bodemkaart op een laarpodzolgrond of een gooreerdgrond. Het eerder uitgevoerde karterende vooronderzoek (BAAC 2002) wees uit dat het noordelijke deel van het plangebied op een hoge enkeerdgrond ligt met een zogeheten esdek. Op grond van dit karterend onderzoek werd een steentijdsite verwacht.

Het noordelijk deel van het plangebied werd nu conform het advies van 2002 waarderend geboord met een boordiameter van 20 cm. Waar alleen een veldkartering werd uitgevoerd, werd geboord over hetzelfde raster van 20 bij 25 meter maar met een boordiameter van 7 cm.

Het waarderende booronderzoek toonde aan dat het noordoostelijke deel van het terrein een ontvening gekend heeft, waarna het terrein opnieuw werd opgehoogd. In het noordelijke deel werden laarpodzolen aangetroffen, in het zuidelijke deel mogelijke gooreerdgronden. Het esdek is hoogstwaarschijnlijk vrij recent ontstaan.

Hoewel het booronderzoek in het gehele plangebied over een dicht raster (20 x 25 m) werd uitgevoerd, werden geen relevante archeologische lagen, indicatoren of antropogene objecten gevonden. Er zijn dus geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats. Op basis hiervan wordt dan ook geen archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd.

26
27
28
29
30
31
32

1 Inleiding

In november 2004 voerde BILAN in opdracht van Woningstichting Zorgvoorwonen, vertegenwoordigd door Rob Wagemakers landschapsarchitect bnt, een archeologisch onderzoek uit in het plangebied 'Vissenberg II' in de plaats Sprundel, gemeente Rucphen (provincie Noord-Brabant).

Aanleiding voor het onderzoek was een reeds eerder uitgevoerd vooronderzoek¹, dat voor het plangebied waarderend onderzoek adviseerde.

Dit waarderende onderzoek bestond uit een bureauonderzoek aangevuld met een waarderend booronderzoek. Doel van het onderzoek was het waarderen van de verwachte archeologische waarden van het plangebied en het bepalen van de intactheid van het bodemprofiel. Op basis van dit onderzoek worden aanbevelingen gegeven over eventueel vervolgonderzoek. Bovendien kan bij de (her)inrichting van het gebied rekening gehouden worden met de eventuele archeologische waarden.

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd volgens de desbetreffende specificaties in de KNA². De aanvullende boringen werd uitgevoerd conform NEN 5104³.

In de aanloop naar het waarderend veldonderzoek werd een KLIC-melding⁴ gedaan onder nummer 04G121326. Het booronderzoek vond plaats op 8 en 9 november 2004.

1.1 Administratieve gegevens

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Rucphen
Plaats	Sprundel
Toponiem	Vissenberg
Centrumcoördinaten	99.901 / 394.083
Kaartblad	49F
Opdrachtgever	Woningstichting Zorgvoorwonen
Coördinator	Rob Wagemakers, landschapsarchitect bnt
Uitvoering	BILAN
Objectcode BILAN	A133B
Meldingsnummer	7833
Bevoegd gezag	Provincie Noord-Brabant

¹ Koop 2002.

² Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Specificaties bureauonderzoek L501-L506; KNA 2^e versie oktober 2001.

³ Nederlands Normalisatie Instituut, 1989. Geotechniek. Classificatiesysteem van onverharde grondmonsters.

⁴ Kabels- en Leidingen Informatie Centrum.

2 Bureauonderzoek

2.1 Onderzoeksmethode

Tijdens het bureauonderzoek werd aan de hand van bestaande bronnen informatie verzameld en geanalyseerd omtrent bekende archeologische waarden. Als bronnen werden gebruikt: het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS II), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant (CHW), de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), topografische, historische, geologische, geomorfologische en bodemkundige kaarten, relevante literatuur en internetsites.

2.2 Geologie en landschap

De geologische ondergrond van het plangebied bestaat uit fijnzandige of kleilige afzettingen van de Kedichem-Formatie⁵. Deze formatie is afgezet in het vroegpleistoceen⁶. Tijdens het laatpleistoceen werden fijne zanden afgezet door de wind. Deze zanden werden afgezet in ruggen en duinen en bepaalden in grote mate het aanzicht van Zuid-Nederland. De zanden staan bekend als dekzand en behoren tot de Formatie van Twente.

In het Holoceen werd het klimaat milder en vochtiger. Doordat de grondwaterspiegel steeg kon op lage plekken met een stagnerende waterafvoer veenvorming plaatsvinden. Grote delen van het pleistocene zandgebied raakten bedekt met veen (Formatie van Griendtsveen), maar door afgraving is tegenwoordig het meeste veen verdwenen. Daarnaast vond op grote schaal bodemvorming plaats. Door kappen, branden en ontginnen heeft de mens invloed gehad op dit proces.

De dekzanden werden ter hoogte van de Voreindseweg afgezet als lage landduinen⁷ (kaartcode 3L8, lage landduinen met bijhorende vlakten en laagten). Rondom de Vorendseweg, met inbegrip van het plangebied, liggen terrasafzettingen met dekzand (kaartcode 3L12a).

Het plangebied is op de bodemkaart van Alterra in het ARCHIS-systeem⁸ gekarteerd als een laarpodzol van lemig fijn zand (cHn23)(fig. 2). Op een oudere versie van de bodemkaart⁹ is alleen het noordwestelijke en zuidoostelijke deel van het plangebied als een laarpodzolgrond gekarteerd. Het centrale deel van het plangebied is op deze oudere kaart gekarteerd als een gooreerdgrond (pZn23).

Laarpodzolgronden worden gekenmerkt door een 30 tot 50 cm dikke, donkere bovengrond. Deze humeuze A-horizont is gedeeltelijk ontstaan door (plaggen)bemesting. Onder deze horizont bevindt zich het oorspronkelijke (veld)podzolprofiel met een duidelijke humuspodzol-B.

⁵ Berendsen 1996

⁶ Een overzicht van geologische en archeologische perioden bevindt zich in de bijlage.

⁷ Geomorfologische kaart van Nederland 1/50.000, blad 49 Bergen op Zoom, 1984.

⁸ ARCHIS is het database-systeem van de R.O.B.

⁹ Bodemkaart van Nederland 1/50.000 blad 49 Oost Bergen op Zoom, 1982.

Rond 1840¹² bestond de omgeving van het plangebied voornamelijk uit akkers begrensd door houtwallen, afgewisseld met bosjes hakhout of kreupelhout en weilanden. Ten zuiden van dit gebied lag nog een groot gebied 'woeste grond', bestaande uit natte heide.

Ten noordoosten van het plangebied lag langs de huidige Rucphensebaan het dorp Sprundel. De bebouwing in het plangebied zelf bleef in het midden van de negentiende eeuw voornamelijk beperkt tot de noordoosthoek¹³. Deze bebouwing was waarschijnlijk gerelateerd aan *De Vissenberg*, een bierbrouwerij. Ten zuiden van het plangebied was langs de *Vorensseindsche Straat* verspreide bebouwing aanwezig, die voor een klein deel binnen het plangebied valt.

Rond 1900 stond er ten oosten van de Vissenbergdreef in het plangebied een enkel gebouw.

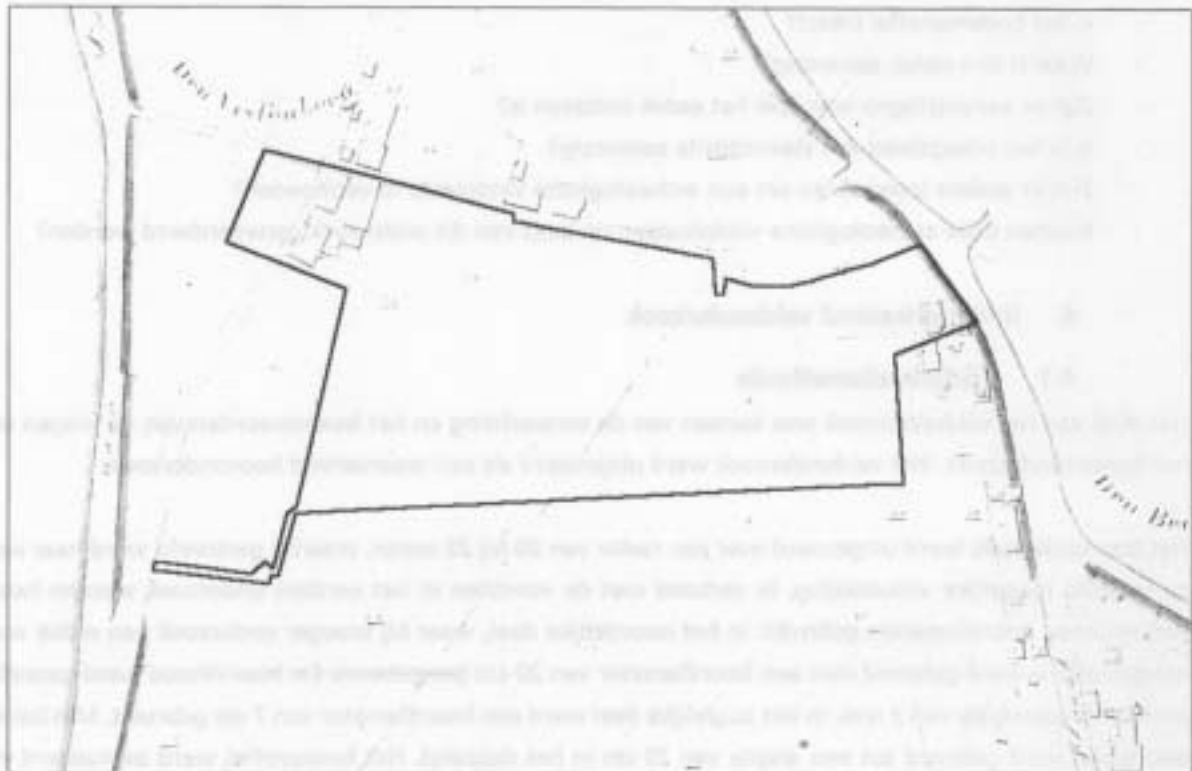

fig. 3: Het plangebied op de minuutplan van Rucphen.
(Bron: www.dewoonomgeving.nl).

Tegenwoordig is het plangebied nog steeds voor het grootste deel onbebouwd en bestaat grotendeels uit grasland.

2.4 Bekende archeologische waarden

Op de Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW) staat het plangebied aangegeven als een zone met een hoge archeologische verwachtingswaarde. Aan de noordwestkant grenst het plangebied aan een zone met een lage archeologische verwachtingswaarde.

¹² Grote Historische Atlas.
¹³ Minuutplan, Historische Atlas.

3 Verwachtingsmodel en vraagstelling

Het plangebied ligt volgens de bodemkaart op een laarpodzolgrond. Het karterende vooronderzoek wees uit dat het noordelijke deel van het plangebied op een hoge enkeerdgrond ligt met een zogeheten esdek.

Op basis van het karterende onderzoek uit 2002 werd een steentijdsite verwacht. Het noordelijke deel van het plangebied werd om deze reden nu waarderend beboord met een boordiameter van 20cm. Waar alleen een veldkartering uitgevoerd was, werd geboord over een raster van 20 bij 25 meter en met een boordiameter van 7 cm.

De volgende specifieke vragen kunnen gesteld worden:

- Is het bodemprofiel intact?
- Waar is een esdek aanwezig?
- Zijn er aanwijzingen wanneer het esdek ontstaan is?
- Is in het plangebied een steentijdsite aanwezig?
- Zijn er andere indicatoren om een archeologische vindplaats te vermoeden?
- Kunnen deze archeologische vindplaatsen op basis van dit onderzoek gewaardeerd worden?

4 Inventariserend veldonderzoek

4.1 Onderzoeksmethode

Het doel van het veldonderzoek was toetsen van de verwachting en het beantwoorden van de vragen uit het bureauonderzoek. Het veldonderzoek werd uitgevoerd als een waarderend booronderzoek.

Het booronderzoek werd uitgevoerd over een raster van 20 bij 25 meter, waarbij gestreefd werd naar een zo volledig mogelijke vlakdekking. In verband met de vondsten in het eerdere onderzoek werden twee verschillende boordiameters gebruikt: in het noordelijke deel, waar bij vroeger onderzoek een esdek was aangetroffen, werd geboord met een boordiameter van 20 cm (megaboor). De boorinhoud werd gezeefd over een maaswijdte van 3 mm. In het zuidelijke deel werd een boordiameter van 7 cm gebruikt. Met beide boortypes werd geboord tot een diepte van 25 cm in het dekzand. Het boorprofiel werd bestudeerd en beschreven. Er werd aandacht besteed aan de boorinhouden en eventuele archeologische artefacten zoals aardewerk en mogelijk antropogene objecten zoals houtskool. In totaal werden 73 boringen gezet: 54 met een boordiameter van 7 cm en 19 met een boordiameter van 20 cm.

Alle boorinhouden werden beschreven volgens de NEN 5104-norm. Alle boorpunten werden ingemeten, handmatig gezet en de hoogte werd gemeten met een waterpasinstrument t.o.v. N.A.P. Op deze manier werd het micro-reliëf geanalyseerd. De NAP-bout aan de Vorensindseweg 49 bevond zich op een hoogte van 12,07 m + NAP.

4.2 Resultaten van het booronderzoek

Uit de hoogtemetingen blijkt dat het plangebied een golvend reliëf heeft. De hoogte varieert tussen de 10,25 en 11,67 m +NAP en is het hoogst in het zuidwestelijke deel van het plangebied (zie fig. 1).

In het gehele plangebied is een vrij uniform (donker) grijsbruine, zwak tot matig humeuze bovenlaag, de A-horizont, aanwezig. In het oostelijke en centrale deel van het plangebied is deze A-horizont dunner dan 50 cm (zie fig. 4). In het westelijke (grootste) deel van het plangebied is de A-horizont 50 tot 90 cm dik. Een

In 27 boringen¹⁶ werden onder de A-horizont de restanten van een B en/of B/C-horizont aangetroffen. In deze boringen kan een mogelijk aanwezige archeologisch laag en/of het diepere grondsporenniveau gedeeltelijk bewaard zijn gebleven. De (donker) roodbruine tot bruine B-horizont werd voornamelijk in het noordwestelijk deel van het plangebied (in 21 boringen¹⁷) aangetroffen. In 6 boringen¹⁸ in het centrale deel van het plangebied was een lichtbruine tot geelbruine B/C-horizont aanwezig.

In het noordoostelijk en uiterst noordwestelijke deel van het plangebied¹⁹ bleek het bodemprofiel grotendeels verstoord.

De bodems hebben zich voornamelijk in zeer fijn tot matig grof, zwak tot matig siltig zand ontwikkeld. In een aantal boringen²⁰ verspreid over het plangebied werd lemig of kleiig zand beginnend tussen 60 en 90 cm -mv aangetroffen.

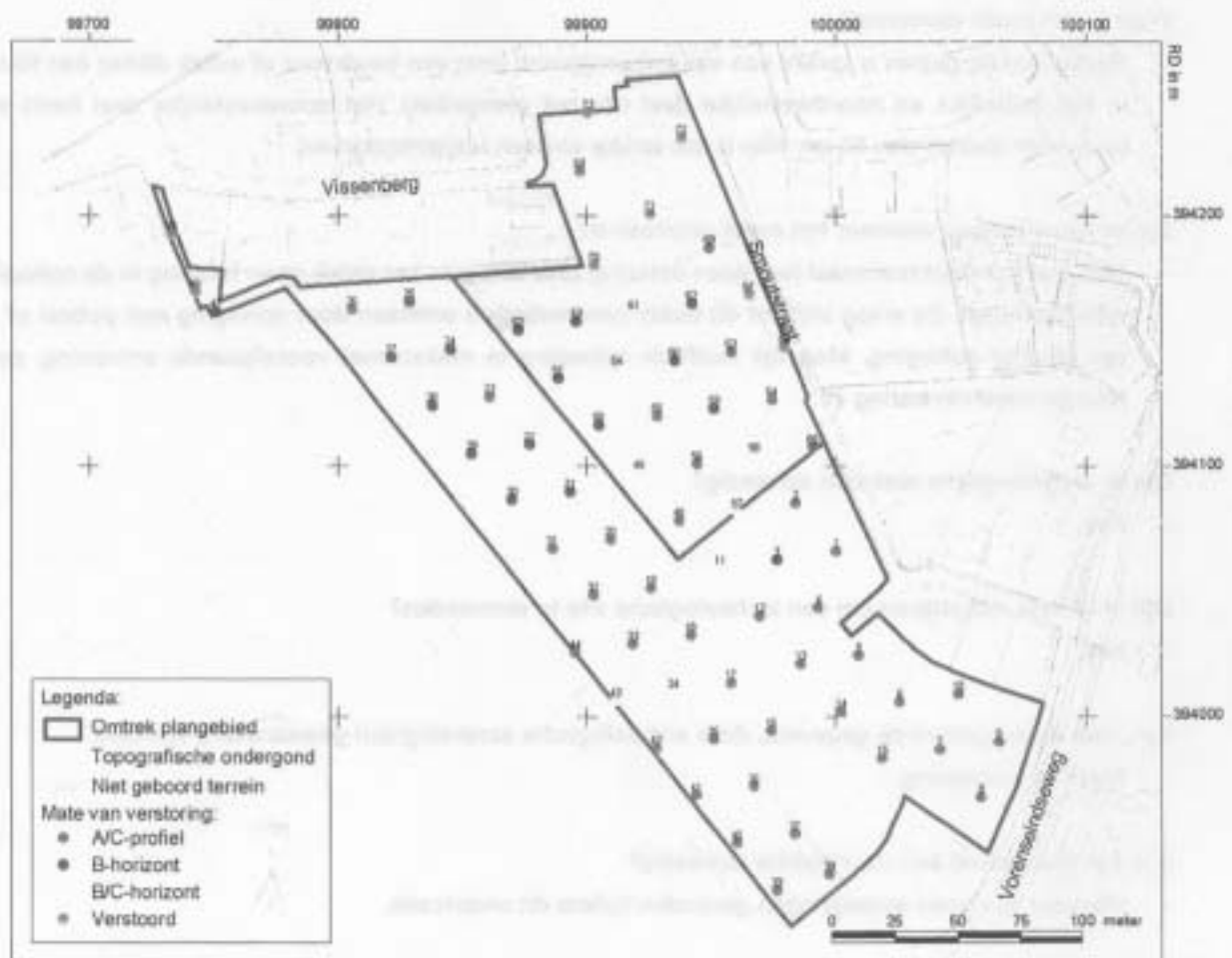

fig. 6: Verstoringskaart van het plangebied.

¹⁶ boringen 3, 11, 21 t/m 30, 34, 43, 47, 49 t/m 54 en 57 t/m 62.

¹⁷ boringen 3, 21 t/m 30, 47, 50 t/m 54, 57, 59, 60 en 62.

¹⁸ boringen 11, 34, 43, 49, 58 en 61.

¹⁹ boringen 45, 46, 65, 67, 70, 72 en 73.

²⁰ boringen 1, 5, 6, 7, 8, 17, 22, 96, 68, 69 en 71.

5 Toetsing, beantwoording en advies

Het plangebied is een golvend terrein met een hoogteverschil van anderhalve meter. Het terrein helt in het algemeen af naar het noordoosten en varieert tussen 10,25 en 11,67 m + NAP.

Op de vragen uit het verwachtingsmodel kunnen de volgende antwoorden gegeven worden:

Is het bodemprofiel intact?

- In 21 op 73 boringen was het bodemprofiel intact, in 6 boringen was de B/C-horizont nog gedeeltelijk aanwezig. Deze boringen bevonden zich hoofdzakelijk in het noordelijke deel van het plangebied. Het zuidelijke deel vertoonde een A-C-profiel: de humeuze bovenlaag lag onmiddellijk op de oorspronkelijke ondergrond (C-horizont). De aanwezigheid van brokken E- en B-horizont in de bouwvoor doet vermoeden dat de oorspronkelijke bodemlagen hier zijn opgenomen in de bouwvoor. De noordoostzijde is verstoord, vermoedelijk door veenwinning.

Waar is een esdek aanwezig?

- Bodemkundig gezien is sprake van een enkeerdgrond (met een bouwvoor of esdek dikker dan 50 cm) in het zuidelijke en noordwestelijke deel van het plangebied. Het noordoostelijke deel heeft een bouwvoor dunner dan 50 cm. Hier is dus sprake van een laarpodzolgrond.

Zijn er aanwijzingen wanneer het esdek ontstaan is?

- Nee. Het vondstenmateriaal laat geen datering toe. Ook is in het esdek geen fasering in de ophoging waarneembaar. De vraag blijft of dit esdek systematisch is ontstaan door ophoging met potstal of uit een recente ophoging. Mogelijk heeft de ophoging te maken met voorafgaande ontvening, zoals waargenomen in boring 70.

Zijn er archeologische waarden aanwezig?

- Nee.

Zijn er andere indicatoren om een archeologische site te vermoeden?

- Nee.

Kan, met de aangeleverde gegevens, deze archeologische aanwezigheid gewaardeerd worden?

- Niet van toepassing.

Is in het plangebied een steentijdsite aanwezig?

- Hiervoor zijn geen aanwijzingen gevonden tijdens dit onderzoek.

Hoewel het booronderzoek in het gehele plangebied over een dicht raster (20 x 25 m) heeft plaatsgevonden, werden geen relevante archeologische lagen, indicatoren of antropogene objecten gevonden. Er zijn dus geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats. Op basis hiervan wordt dan geen archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd.

6 Literatuur

- Bakker 1989 H. de Bakker en J. Schelling. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland: de hogere niveau's*. Wageningen: Pudoc, 1989
- Barends 1997 S. Barends, et al. *Het Nederlandse landschap: een historisch-geografische benadering*. Utrecht: Matrijs, 1997.
- Koop 2002 Koop, P.J.M., *Sprundel – Vissenberg II. Archeologische prospectie*. BAAC-rapport 02.002. Deventer, 2002.
- www.Rucpen.nl Geschiedenis van de gemeente Rucphen, te raadplegen op www.Rucpen.nl.
- Kaarten**
- Bodemkaart *Bodemkaart van Nederland, 1:50.000. Blad 49 Oost, Bergen op Zoom*. Wageningen, 1982.
- Historische Atlas *Historische Atlas Noord-Brabant. Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000*, Den Ijp 1989. [Blad 642 Roosendaal. Verkend 1869, herzien 1908].
- Geomorfologische kaart *Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000. Blad 49 Bergen op Zoom*. Wageningen, 1984.
- Grote Historische Atlas *Grote Historische Atlas van Nederland, deel 4. Zuid-Nederland 1838-1857. 1:50.000, kaartblad 54*, Groningen 1990.
- Minuutplans *Kadastrale kaarten (doorgaans circa 1830-1835, soms later) te raadplegen op (<http://www.dewoonomgeving.nl>)*.

